

HADŽI GAZI-BEG ČENGIĆ MEDRESA U VIŠEGRADU

Sažetak

U uvodnom dijelu ovog teksta autor donosi pregled objavljene literature o Višegradskoj medresi i metodologiju rada koja se temelji na tekstualnoj analizi neobjavljene arhivske građe. Autor potom govori o Višegradskoj medresi, njenom osnivaču i vakufima iz čijih sredstava se finansirao njen rad. Na osnovu sačuvanih dokumenata o Hadži Gazi-beg Čengić medresi iz Arhiva Gazi Husrev-begove biblioteke, autor u nastavku predstavlja biografije trojice poznatih muderisa ove medrese, analizira njen nastavni plan i donosi zbirne podatke o učenicima medrese u periodu od 1897. do 1925. godine, uz predstavljanje određenih informacija iz životopisa nekih njenih đaka. Hadži Gazi-beg Čengić medresa je odgojno-obrazovna ustanova čiji značaj za islamsko vjersko prosvjećivanje Bošnjaka muslimana na području Višegrada i okoline, imajući u vidu da je o njoj do sada objavljena samo jedna kraća istraživačka bilješka, nije dovoljno istaknut. Obilje novih, do sada neobjavljenih informacija o ovoj medresi, koje autor donosi u radu, pomoći će da se njena važnost za očuvanje islama na području Višegrada i šire sagledava u novom svjetlu.

Ključne riječi: Hadži Gazi-beg Čengić, Višegradska medresa, Ali-ef. Bešlić, Osman-ef. Čamilović, Mustafa-ef. Hilmi Kapetanović.

Uvod

Tokom osmanskog perioda i kasnije u Bosni i Hercegovini djelovale su brojne medrese čiji je značaj za očuvanje islama na ovim prostorima neprocjenjiv. Jedna od takvih je Hadži Gazi-beg Čengić medresa u Višegradu. U ovoj obrazovnoj ustanovi školovali su se učenici koji su od druge polovine XIX do 70-ih godina XX stoljeća, obavljajući dužnosti mjesnih imama i sibjan-mualima, djelovali na vjerskom prosvjećivanju Bošnjaka muslimana na području Višegrada i njegove šire okoline. Unatoč velikom značaju koji je ova medresa imala na lokalnom nivou, o njoj je do sada objavljen tek jedan rad autora Fikreta Karčića u kojem on, na osnovu primarnih, arhivskih izvora, donosi kraće podatke o porodici osnivača medrese, njenom vakufu krajem XIX i početkom XX stoljeća, nastavnom planu i programu tadašnjih bosanskohercegovačkih medresa, posljednjem muderisu ove medrese Mustafi Hilmi-ef. Kapetanoviću te nekim njenim učenicima.¹

1 Fikret Karčić, „Gazi-beg Čengić Medresa u Višegradu (istraživačka bilješka)”, *Novi Muallim*, god. XV, br. 59, str. 85-87.

Hadži Gazi-beg Čengić medresu u Višegradu Ismet Kasumović² uopće ne spominje u svom popisu medresa iz osmanskog perioda. S druge strane, Mehmed Handžić navodi da je u Višegradu postojala medresa, ali ne donosi nekakve podatke o njoj.³ U *Prvom Izvještaju o radu Ulema-medžlisa u Sarajevu* za period juli 1930. – novembar 1932. navodi se da je do mjeseca jula 1930. godine na području ovog Ulema-medžlisa djelovalo 18 medresa te da su s radom prestale 22 medrese, među kojima se spominje i ona u Višegradu.⁴ To su, uglavnom, objavljeni podaci o Višegradskoj medresi.

U ovom radu ćemo, na osnovu arhivske građe iz Gazi Husrev-begove biblioteke, objaviti do sada nepoznate detalje o Hadži Gazi-beg Čengić medresi u Višegradu od kraja XIX stoljeća do njenog prestanka s radom 1930-ih godina; predstaviti ćemo vakufe iz čijih prihoda je financiran njen rad i nastavne predmete/udžbenike koji su se u okviru plana i programa izučavali u njoj. Također, navest ćemo biografije poznatih muderisa ove medrese, kao i zbirne informacije o učenicima koji su je u ovom periodu pohađali.

Hadži Gazi-beg Čengić medresa u Višegradu

Za sada nema pouzdanih informacija o ličnosti hadži Gazi-bega Čengića, osnivača medrese i istoimenog vakufa u Višegradu. Hamdija Kreševljaković spominje da se tokom XVIII stoljeća u Višegradu nastanila jedna grana porodice Čengić koji su se tu doselili iz Lokve, kod Foče. Čengića odžak u Lokvi u prvoj polovini XVIII stoljeća osnovao je Murat-paša, sin Durmiš-pašin.⁵ Kako navodi Aziz Resulbegović-Defterdarević, begovi Čengići u Višegradu vode porijeklo od Mušan-bega Čengića koji se u ovaj grad doselio iz Lokve oko 1850. godine.⁶ Opravdano je, stoga, smatrati da je Mušan-beg Čengić ili neko od njegovih potomaka iza 1850. godine utemeljio u Višegradu medresu s njoj pripadajućim vakufom. Ono što se iz naziva medrese i njenog vakufa može saznati jest da je član porodice Čengić koji je osnovao medresu bio poznatiji po titulu *gazi* nego po imenu te da je u nekom periodu svog života obavio hadž.

2 Ismet Kasumović, *Školstvo i obrazovanje u Bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave*, Islamski kulturni centar, Mostar, 1999.

3 Mehmed Handžić, „Povodom četiristagodišnjice Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu”, *Narodna uzdanica*, kalendar za godinu 1937. (1355-1356. po Hidžri), god. V, Sarajevo, 1936, str. 38.

4 *Prvi Izvještaj o radu Ulema-medžlisa u Sarajevu*, Sarajevo, 1932, str. 19-20.

5 Hamdija Kreševljaković, *Čengići. Prilog proučavanju feudalizma u Bosni i Hercegovini*, Grafički zavod, Sarajevo, 1959, str. 10.

6 Aziz Resulbegović-Defterdarević, *Grad Višegrad i okolica – Istorijska monografija – Savremene prilike*, izdanje pisca, Sarajevo, 1934, reprint Čagoja, Beograd, 1999, str. 66.

Na ovom mjestu važno je napomenuti da se ponegdje u objavljenim izvorima Hadži Gazi-beg Čengić medresa pogrešno naziva Gazanfer-begova medresa.⁷ Naime, u Višegradu postoji Gazanfer-begova džamija, sagrađena krajem XVI stoljeća, u kojoj su imami bili muderisi Gazi-begove medrese, pa je vjerovatno to razlog zbog kojeg su neki autori pomiješali Gazi-begovu medresu s Gazanfer-begovom džamijom.

Zgradu medrese u Višegradu Gazi-beg Čengić sagradio je na glavnoj ulici, u blizini Careve džamije. Kasnije je preko puta Medrese sagrađen hotel „Panos”.⁸ Poput većine bosanskohercegovačkih medresa i ova u Višegradu bila je prizemna zgrada s učionicom i sobama za učenike. Na osnovu zapisnika o održanim ispitima u Medresi 1917. godine vidljivo je da je devet od deset učenika stanovalo u zgradi Medrese.⁹ Također, 1923. godine od upisanog 31 učenika njih 8 je boravilo u Medresi,¹⁰ što znači da su smještajni kapaciteti u njoj bili skromni. Do 1889. godine zgrada Medrese je oronula tako da je Vakufska komisija u Višegradu u novembru te godine zatražila dozvolu od Zemaljskog vakufskog povjerenstva u Sarajevu za njenu popravku.¹¹ Radovi na popravci Medrese završeni su početkom naredne, 1890. godine.¹² Uz sitne opravke, zgrada Medrese u Višegradu poslužila je svojoj svrsi do prestanka rada ove važne odgojno-obrazovne ustanove početkom 1930-ih godina.

Vakuf Gazi-beg Čengić medrese u Višegradu

Za plaće muderisa i mutevelije te za održavanje zgrade Medrese Hadži Gazi-beg Čengić uvakufio je tri kuće, jednu magazu, jednu bašču, jednu njivu i gotov novac koji se davao u zajam uz dobit. Prema proračunu iz 1890. godine ukupni prihodi ovog vakufa iznosili su 377 forinti, od čega su isplaćene plaće muteveliji 37 forinti i muderisu 300 forinti, a po 20 forinti potrošeno je za popravak vakufskih zgrada i porez. Te godine Hadži Gazi-begov vakuf imao je suvišak 50 forinti.¹³ Sredstva iz ovog vakufa očigledno su bila dovoljna za neometan rad Medrese jer je nešto više od dvadeset godina kasnije, 1913. u proračunu zabilježeno da je prihod od tri kuće iznosio 916 kruna, od

7 Vidi, naprimjer: „Merhum Mustafa ef. Kapetanović”, *Glasnik IVZ*, god. VIII, br. 2, Sarajevo, 1940, str. 82; Ahmed Mehmedović, *Leksikon bošnjačke uleme*, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, 2018, str. 287.

8 Fikret Karčić, „Gazi-beg Čengić...”, str. 85.

9 Zbirka medresa (u nastavku ZM)-1-133/1917, Arhiv Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu (u nastavku AGHB).

10 ZM-1-70-1923, AGHB.

11 Zemaljska vakufska komisija (u nastavku ZVK)-57-3309/89, AGHB.

12 Zemaljsko vakufsko povjerenstvo (u nastavku ZVP)-4-913/90, AGHB.

13 *Proračun Zemaljskog vakufskog povjerenstva za 1890. godinu*, str. 35.

dvije bašče 30 kruna te od dobiti na novac 100 kruna, ukupno 1046 kruna. Iz tih sredstava muteveliji su za plaću izdvojene 104 kruna, za muderisovu plaću 660 kruna, dok su za održavanje medrese i vakufskih zgrada te porez i osiguranje potrošene 182 kruna. Ukupno je bilo 1006 kruna rashoda, što znači da je i te 1913. godine Hadži Gazi-begov vakuf u Višegradu imao suvišak od 40 kruna.¹⁴

Mada u teškim uvjetima i sa smanjenim brojem učenika, medresa u Višegradu radila je tokom Prvog svjetskog rata i u godinama poslije rata. Međutim, uslijed teške materijalne situacije Vakufsko povjerenstvo u Višegradu bilo je prinuđeno 1925. godine prodati bašče iz vakufa Gazi-begove medrese s namjerom da ostvarenu dobit iskoristi za izgradnju novog vakufskog dućana. No, s obzirom na to da ovaj dućan nije bio sagrađen do 1930. godine,¹⁵ jasno je da prodaja vakufskih nekretnina nije donijela željenu finansijsku stabilnost za Medresu, što se u značajnoj mjeri odrazilo na njen rad. Iako se pouzdano ne zna kada je Gazi-begova medresa u Višegradu prestala s radom, čini se da je u godinama poslije prodaje spomenute vakufske nekretnine zbog teške materijalne situacije radila sa smanjenim kapacitetima. Naime, zadnji sačuvani izvještaj o radu ove medrese potječe iz školske 1924/25. godine. Uz to, u *Prvom izvještaju o radu Ulema-medžlisa u Sarajevu* navodi se da je Gazi-beg Čengić medresa u Višegradu prestala s radom do 1930. godine.¹⁶ Također, u dekretu koji je muderis Mustafa-ef. Kapetanović 1928. godine dobio od reisul-uleme Džemaludina Čauševića ne spominje se njegov angažman u Medresi.¹⁷ Sve to upućuje na zaključak da je Medresa prestala s radom prije 1930. godine. S druge strane, Vakufsko povjerenstvo u Višegradu dostavilo je 9. februara 1933. godine Vakufskoj direkciji u Sarajevu: „...zaključni medresanski iskaz za godinu 1931./32.”¹⁸, što znači da je Medresa, vjerovatno u prekidima i sa manjim brojem učenika, radila do 1932. godine.

Zgradu Medrese zajedno s njenim vakufom, kao i drugim vakufskim nekretninama u Višegradu komunističke vlasti nacionalizirale su Rješenjem br. 5/59 u oktobru 1959. godine.¹⁹

14 *Proračun vakufa Bosne i Hercegovine za godinu 1913*, Sarajevo, 1913, str. 369.

15 Vakufska direkcija (VD)-68-20474/1931, AGHB.

16 *Prvi Izvještaj o radu Ulema-medžlisa...*, str. 19-20.

17 „Personalni dosje Kapetanović Mustafa”, 140K17, AGHB.

18 VD-14-2627/1933, AGHB.

19 Arhiv Bosne i Hercegovine (u nastavku ABiH), Komisija za nacionalizaciju Izvršnog vijeća (u nastavku KNIV)-7-228.

Nastava u Višegradskoj medresi

Prve pouzdane podatke o radu Hadži Gazi-beg Čengić medrese u Višegradu nalazimo u *Salnamama*, službenom glasilu Vilajetske uprave u Bosni i Hercegovini. Naime, od 1873. godine, od kada se u *Salnamama* vodi evidencija o medresama, spominje se i medresa u Višegradu.²⁰ Tokom osmanskog perioda nastava u medresi odvijala se prema tradicionalnom sistemu halki i idžazetnama shodno kojem se učenici nisu dijelili po razredima već prema uspjehu u nauci. Nastavni predmeti koji su se izučavali u određenoj halki bili su isti, a ime su dobijali prema udžbeniku koji se u toku školovanja koristio. Zavisno od marljivosti i bistrine učenika, školovanje u medresama u osmansko doba trajalo je od 12 do 16 godina.²¹ S ciljem reformiranja nastave u medresama i skraćivanja školovanja, reisul-ulema Mehmed Teufik Azabagić izdao je 1895. godine *Općenite direktive* prema kojima se nastava u ovim obrazovnim ustanovama trebala organizirati po razredima s jednakom nastavnom osnovom. Muderisi su po razredima trebali predavati sljedeće predmete, u prvom: sarf, *Durrijekta*, kiraet i kaligrafija; u drugom: nahv, Halebi, tarikat (etika), *Isagudži* (logika), *Alaka*, kiraet i kaligrafija; te u trećem: *Multeka*, *Šemail-šerif* (sira i hadis), nahv, *Isagudži* i kiraet. *Općenitim direktivama* bilo je predviđeno da školovanje traje sedam do osam godina, što predstavlja značajno skraćivanje u odnosu na raniji period.²²

Kotarska vakufska povjerenstva bila su dužna da svake godine u dogovoru s muderisom organiziraju završne ispite i izvještaj o tome prosljede višim organima Islamske zajednice. Svjedočanstva o položenim ispitima muderis je učenicima izdavao na njihov lični zahtjev. Svršenici lokalnih medresa imali su mogućnost školovanje nastaviti u Darul-mualliminu ili Šerijatskoj sudačkoj školi u Sarajevu.²³ Budući da je *Općenitim direktivama* bilo predviđeno održavanje završnih ispita, o čemu se izvještaj slao višim organima Islamske zajednice, u mogućnosti smo da na osnovu sačuvanih izvještaja iz Hadži Gazi-begove medrese u Višegradu, koji se nalaze u Arhivu Gazi Husrev-begove medrese, pratimo nastavni proces u ovoj obrazovnoj ustanovi od školske 1896/97. do 1924/25. godine. U ovom periodu muderisi u Medresi bili su hafiz Osman-ef. Čamilović i Mustafa-ef. Hilmi Kapetanović.

20 Hifzija Suljkić, „Objekti islamske kulture u Kladnju”, *Glasnik Rijaseta IZ* (u nastavku RIZ), br. 3-4, Sarajevo, 1999, str. 318; *Bosna ve Hersek vilayeti salnamesi*, god. IX, Sarajevo, 1874/1291, str. 130.

21 O nastavi u bosanskohercegovačkim medresama iz osmanskog perioda i udžbenicima koji su se u njima koristili vidi: Hajrudin Ćurić, *Muslimansko školstvo u Bosni i Hercegovini do 1918. godine*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1983.

22 „Medrese”, u: *Izvještaj o upravi Bosne i Hercegovine 1906*, C. i Kr. Zajedničko ministarstvo financija, Zagreb, 1906, str. 201-202.

23 Ibid., str. 202.

Sistem halki koji je dominirao tokom osmanskog perioda jasno se prepoznaje i u prvim godinama nakon donošenja *Općenitih direktiva*. Naime, školske 1896/97. godine stariji učenici koji su se u Medresu upisali prije 1890. godine, njih petorica, i za koje bi se moglo reći da su prisustvovali jednoj halki, izučavali su predmete/udžbenike: *Multeka*²⁴, Halebi, *Šeriatul-islam*, *Šerh Kuduri*, hadis i *Šerh Uşfuri*²⁵, dok su mlađi učenici, koji su se upisali između 1891. i 1894, a koji se činili drugu halku, pohađali nastavu iz, za njihov uzrast, uobičajenih medresanskih predmeta: *Izzi*, *Kuduri*, *Avamil*, *Bina*, *Mizrakli*²⁶ i *Birgivi*.²⁷ U narednom periodu nije bilo značajnijih promjena u nastavnom procesu. Đaci su pohađali nastavu iz predmeta prilagođenih njihovom znanju i uzrastu, mada su pojedini učenici izučavali i specifične predmete poput *Birgivi* s mevludom²⁸, što je rijedak primjer da se u nekoj od bosanskohercegovačkih medresa službeno bilježilo kao nastavni predmet učenje mevluda. Mada nije poznato o kojem mevludu je riječ, najvjerovatnije se radilo o popularnom mevludu Sulejmana Čelebija *Vesilet en-nedžat*. U odnosu na gore spomenute, novi predmeti koje je muderis do 1902. godine uveo bili su: *Šuruti-salat*, *Munje*, *Maksud*, *Dekaik el-Ahbar*²⁹, tedžvid i hadis *El-Erbe'in*^{30,31}. Krajem XIX i na samom početku XX stoljeća, dakle, u medresi u Višegradu izučavali su se klasični predmeti/udžbenici kao i u drugim medresama istog ranga u Bosni i Hercegovini. Iako su se u medresama uglavnom izučavali slični udžbenici, svaki muderis, pa i hafiz Osman-ef. u Višegradske medresi imao je slobodu odabira udžbenika za koje je on smatrao da su najbolji iz određene naučne oblasti, poput djelā: *Šerh Uşfuri* iz gramatike, *Dekaik el-Ahbar* iz ahlaka ili *El-Erbe'in* iz hadisa. Važno je napomenuti da je hafiz Osman-ef. u Višegradske medresi pokrenuo sekciju hifza u okviru koje je pred njim hifz učio Rašid Salihbegović iz Višegrada. Zbog

24 U tekstu je dato tumačenje samo za one udžbenike koje u svojim djelima ne spominju Hajrudin Ćurić i Ismet Kasumović.

25 Najvjerovatnije se radi o djelu iz gramatike arapskog jezika *al-Mawfūr min šarḥ Ibn Uşfūr* čiji je autor Abū Hayān al-Andalusī (umro 745. h.g.). Vidi: *Al-Mawfūr min šarḥ Ibn Uşfūr* https://bfam.journals.ekb.eg/article_6524_6584c7c814d4187345bbac598433e449.pdf (Dostupno 17. 10. 2023.)

26 *Mizrakli* ili *Mizrakli ilmihal* – djelo iz obredoslovlja na turskom jeziku nepoznatog autora. Vidi: „Mizrakli ilmihal”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mizrakli-ilmihal> (Dostupno 17. 10. 2023.)

27 ZM-1-137/1897, AGHB.

28 ZM-1-108/1900, AGHB.

29 *Daqā'iq al-aḥbār fī dīkr al-Ġannat va an-Nār*, popularno djelo iz ahlaka čiji je autor 'Abd ar-Raḥīm ibn Aḥmad al-Qāḍī. Vidi: Ḥāġī Ḥalīfa, *Kašf az-zunūn 'an asmā' al-kutub wa al-funūn*, Dār ihyā' at-turāt al-'arabī, Bejrut, tom 1, str. 757.

30 *El-Erbe'in* – čuveno djelo iz hadisa autora en-Nevevija.

31 ZM-1-108/1900. i ZM-1-154/1900, AGHB.

učenja hifza Rašid Salihbegović je školske 1896/97. bio oslobođen pohađanja nastave iz drugih predmeta.³²

Dolaskom novog muderisa Mustafa-ef. Hilmija Kapetanovića 1902. godine uvedene su određene promjene u nastavni proces u Višegradskoj medresi. Kao mlad muderis, to mu je bilo prvo zaposlenje³³, Mustafa-ef. nastavni plan i program nastojao je, kroz organiziranje razredne nastave identične za sve đake, urediti shodno *Općenitim direktivama*. Školske 1902/03. godine on je sve učenike podijelio u dva razreda, tako da su mlađi učenici prvog razreda pohađali nastavu iz predmeta: Birgivi i *Kelam kadim*, a stariji: *Izhar* i Halebi.³⁴ Imajući u vidu da je cilj školovanja u medresi bio osposobljavanje svršeni-ka da budu imami i mualimi u džamijama i mektebima na lokalnom nivou, Mustafa-ef. je sačinio jedinstven nastavni plan i program za Višegradsku medresu koji je važio do njenog prestanka s radom. Učenici mlađeg uzrasta pohađali su nastavu iz predmetā: sarf, Kur'an s tedžvidom, *Emsila*, *Bina*, Konjevi, ahlak, Birgivi, Mizrakli i *Durrijekta*, dok je starijim učenicima muderis predavao: *Halebi*, *Izhar*, *Izzi*, *Maksud*, *Mula Džami*, Kuduri, *Kafi*, *Avamil*, *Munje el-musallin* i *Nedžat el-mu'minin*. Također, u izvještajima se spominje predmet *Kelam kadim*³⁵, koji je muderis predavao i mlađim i starijim učenicima. Budući da se sintagma *kelam kadim* (drevni govor) odnosi na Kur'an, a u izvještajima se ponegdje navodi zajedno s tedžvidom, opravdano se može pretpostaviti da je muderis ovom sintagmom ponekad označavao Kur'an.³⁶ Spomenuti popis predmeta jasno pokazuje da se u Višegradskoj medresi početkom XX stoljeća nastava odvijala prema, za to doba, standardnim medresanskim udžbenicima.

Muderisi Višegradske medrese

Prema do sada dostupnim podacima poznata su trojica muderisa Hadži Gazi-beg Čengić medrese u Višegradu. To su Ali-ef. Bešlić, hafiz Osman-ef. Čamilović i Mustafa-ef. Kapetanović.

Ali-ef. Bešlić

Prvi poznati muderis medrese u Višegradu bio je Ali-ef. Bešlić, sin Smajlov, iz Goražda. Rođen je 17. maja 1835. godine. Osnovno obrazova-

32 ZM-1-137/1897, AGHB.

33 „Personalni dosje Kapetanović Mustafa”, 140K17, AGHB.

34 ZM-1-66/1903, AGHB.

35 Vidi, naprimjer: ZM-1-348/1907, AGHB.

36 Vidi izvještaje o upisanim učenicima i održanim ispitima u medresi u Višegradu za period 1902–1925. godina u Arhivu Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu.

nje stekao je u rodnom gradu, nakon čega je upisao medresu Mehmed-paše Kukavice u Foči³⁷, gdje mu je predavao muftija i muderis Salih-ef. Nijazi (umro 1869)³⁸. Školovanje je nastavio u Sarajevu, u Kuršumliji medresi, kod muderisa hadži Mustafa-ef. Hilmija Hadžiomerovića, sarajevskog muftije i kasnije prvog reisul-uleme Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Kao marljivom učeniku muderis Hadžiomerović predložio mu je da studije nastavi u Istanbulu, u koji Ali-ef. odlazi oko 1865. godine. U Istanbulu je pred značajnim profesorima pohađao Sultan Fatihovu medresu u kojoj je dobro naučio arapski, turski i perzijski jezik. Po završenim naukama i položenim ispitima dobivši idžazetnamu, Ali-ef. se 1875. godine vratio u Bosnu i Hercegovinu. Na molbu uglednih ljudi iz Višegrada i po želji svog oca Smajla, Ali-ef. je prihvatio dužnost muderisa medrese u ovom gradu. Njegovim predanim radom Višegradska medresa ubrzo je postala mjesto nauke i prosvjete, a njeni svršenci glavni nosioci islamskog vjerskog života Višegrada i okoline. Živeći u skladu s islamskim normama, Ali-ef. je propagirao slogu i dobrosusjedske odnose, što su mu austrougarske vlasti zamjerile. Početkom 1884. godine, pod pritiskom vlasti, Ali-ef. Bešlić napustio je dužnost muderisa u Višegradskoj medresi nastavljajući rad u Gazanfer-begovoj džamiji. Krajem 1885. godine, nakon klanjanja bajram-namaza Ali-ef. je uhapšen u dvorištu džamije pod optužbom da je održavao prisne odnose sa srpskim sveštenicima s druge strane Drine te da je odvrćao bošnjačku i srpsku omladinu od služenja vojnog roka u austrougarskoj vojsci. Presudom Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine iz februara 1886. godine osuđen je na dvije godine strogog zatvora.³⁹ Nakon izdržane kazne Ali-ef. Bešlić se 1888. vratio u rodno Goražde gdje je iste godine postavljen za muderisa u Džafer-begovoj medresi. Posvetivši se radu u Medresi, ova ustanova je uskoro postala tijesna da primi sve učenike, pa je Ali-ef. 1891. pokrenuo akciju za izgradnju nove, veće i prikladnije zgrade medrese, koja je završena i otvorena iduće, 1892. godine. Dužnost muderisa u Džafer-begovoj medresi uspješno je obavljao do 1914. godine, kada je izbijanjem Prvog svjetskog rata bošnjački narod iz istočne Bosne evakuiran u srednju i zapadnu Bosnu i dijelove Hercegovine. Ali-ef. nije želio napuštati rodni kraj. Sa svojom suprugom živio je u porodičnoj kući provodeći vrijeme u ibadetu. U oktobru 1915. godine zalutalo puščano zrno pogodilo ga je u nogu iznad koljena, pa je uslijed krvarenja nešto kasnije umro u osamdesetoj godini života. Ukopan je u haremu Sinan-begove džamije u Goraždu. Nakon

37 Zufer Bešlić, „Nekoliko istorijskih podataka o bivšoj Džaferbegovoj medresi u Goraždu (Povodom 65-godišnjice osnivanja)”, *Glasnik VIS-a*, god. V, br. 11-12, Sarajevo, 1954, str. 285.

38 Alija Bejtlić, „Povijest i umjetnost Foče na Drini”, *Naše starine*, III, Sarajevo, 1956, str. 35.

39 Zufer Bešlić, „Nekoliko istorijskih podataka...”, str. 286.

Prvog svjetskog rata sin Ali-ef. Bešlića, hafiz Mehmed-ef. Bešlić, imenovan je na dužnost muderisa Džafer-begove medrese u Goraždu, koja je nastavila rad do 1930. godine.⁴⁰

Hafiz Osman-ef. Čamilović

Kada je Ali-ef. Bešlić 1884. godine pod pritiskom austrougarskih vlasti bio primoran napustiti dužnost muderisa, na upražnjeno mjesto u Višegradskoj medresi prijavio se Šaćir-ef. Ajanović. Međutim, nakon što se Šaćir-ef. predstavio pred Muhamedanskim školskim odborom u Sarajevu, ovo tijelo je donijelo odluku da on nije sposoban za tu dužnost, pa je umjesto njega za muderisa postavljen hafiz Osman-ef. Čamilović.⁴¹

O životu hafiza Osman-ef. Čamilovića prije dolaska u Višegradsku medresu malo se zna. Na osnovu dokumenta o njegovom postavljenju zna se da je rođen polovinom XIX stoljeća u Vlasenici.⁴² Da bi mogao biti postavljen za muderisa u medresi, hafiz Osman-ef. morao je nakon osnovnog obrazovanja završiti neku medresu višeg ranga, Gazi Husrev-begovu u Sarajevu ili neku od carigradskih medresa, što je bilo uobičajeno u njegovo vrijeme. Tokom školovanja Osman-ef. je naučio Kur'an napamet, a titulu hafiza ponosno je isticao uz svoje ime. U Hadži Gazi-begovoj medresi predavao je prema tradicionalnom sistemu halki. S obzirom na to da je s predanošću prihvatio dužnost muderisa, Vakufska komisija u Višegradu je već 1885. godine uputila zahtjev Zemaljskoj komisiji u Sarajevu da se hafizu Osman-ef. poveća plaća s 250 na 300 forinti, što uslijed nedostatka sredstava nije odobreno.⁴³ Dvije godine kasnije, 1887. Osman-ef. je uputio molbu Zemaljskoj komisiji za ponovno imenovanje na dužnost muderisa u Višegradskoj medresi uz platu od 250 forinti⁴⁴, za šta je dekret dobio 1888. godine.⁴⁵ Osim mjesta muderisa u Medresi, od Ali-ef. Bešlića preuzeo je i dužnost imama Gazanfer-begove džamije u Višegradu. Na mjestu muderisa i imama u Višegradu hafiz Osman-ef. je ostao do 1902. godine, kada je prešao u Novu Kasabu na dužnost prvog mualima mektebi-ibtidaije, uz plaću od 480 kruna i 80 kruna paušala.⁴⁶ Čini se da mu boravak u Novoj Kasabi nije odgovarao jer je 1905. godine od Vakufskog ravnateljstva u Sarajevu tražio premještaj: „...zato sam prinuđen moliti za premještanje gdje bi pod svoju starost mirnije mogao komad hljeba

40 Ibid.

41 ZVK-4-555/1884, AGHB.

42 Ibid.

43 ZVK-6-678/85, AGHB.

44 ZVK-14-411/87, AGHB.

45 ZVK-29-435/88, AGHB.

46 ZVR-266-2377/1906, AGHB.

pojesti u poštenju pošto ovdje ljudi osobito stranca ne mogu gledati očima...”.⁴⁷ Njegovoj molbi je udovoljeno, tako da je 1906. godine imenovan na mjesto imama Sultan Fatihove džamije i prvog mualima mektebi-ibtidaije u Vlasenici.⁴⁸ No, u vlaseničkoj mektebi-ibtidaiji ostarjeli Osman-ef. je zatekao veliki broj djece, što mu je predstavljalo poteškoću tako da je, kada je 1907. godine Hajdar-ef. Muratbegović, prvi mualim mektebi-ibtidaije u Novoj Kasabi, iznenada umro, na lijep poziv mještana ovog džemata, izrazio želju da se, uz platu od 600 kruna i 100 kruna paušala, vrati u Novu Kasabu, što je i učinjeno iste 1907. godine.⁴⁹

Iako je 1902. godine prešao u Novu Kasabu kod Vlasenice, prema *Kalendaru Bošnjak* muderis Čamilović bio je član Kotarske vakufske komisije u Višegradu od 1900.⁵⁰ do 1908. godine.⁵¹ Hafiz Osman-ef. Čamilović umro je prije 1914. godine.⁵²

Mustafa-ef. Hilmi Kapetanović

Mustafa-ef. Hilmi Kapetanović, sin Alije, rođen je u Kapetanovićima kod Višegrada 15. augusta 1869. godine. Osnovno, mektepsko obrazovanje završio je u rodnom mjestu, a zatim je upisao Hadži Gazi-begovu medresu u Višegradu u kojoj je od 1875. predavao Ali-ef. Bešlić. Nakon što je pred Ali-ef. položio sve predviđene ispite, školovanje je nastavio u Sarajevu u Gazi Husrev-begovom hanikahu gdje mu je muderis bio Hasan-ef. Spaho (umro 1915). Prepoznavši u Mustafa-ef. veliku želju za naukom, Hasan-ef. mu je, nakon osam godina školovanja u Hanikahu, predložio da obrazovanje nastavi u Istanbulu u Hekim Čelebijinoj medresi. U ovoj je medresi Mustafa-ef. proveo punih dvanaest godina, izučavajući temeljne islamske nauke s posebnim fokusom na feraiz.⁵³ Svoje školovanje u Istanbulu krunisao je s dvije idžazetname. Prvu idžazetnamu, na osnovu koje može „...predavati sve one znanosti koje zasijecaju u tumačenje i razumijevanje svih izvora islama: Kur’ana, a. š., hadisa i pomoćnih nauka i znanosti, naročito: arapskog edebijata, uopće sarfa, nahva, bejana / gramatike, retorike, stilistike i sintakse / usula, logike i drugih znanosti”, izdao mu je hadži hafiz Osman Hilmi, sin hadži hafiza Mehmeda Alije 1316. godine po Hidžri (1898/99). Drugu idžazetnamu za feraiz – nasljedno pravo, dodijelio mu je hadži Ahmet Hulusi, sin hadži Muhameda

47 Ibid.

48 Ibid.

49 ZVR-298-3855/1907, AGHB.

50 „Kotarske vakufske komisije”, *Bošnjak*, god. XVIII, 1900, str. 128.

51 Ibid., str. 91.

52 „Personalni dosje Kapetanović Mustafa”, 140K17, AGHB.

53 „Merhum muderis ef. Mustafa Kapetanović”, *Naša Bosna*, br. 3, Sarajevo, 1940, str. 4.

Filibevija.⁵⁴ Uz to, u Istanbulu je dobro naučio arapski, turski i perzijski jezik. Nakon što je uspješno završio školovanje, Mustafa-ef. se vratio u rodni Višegrad, gdje mu je ponuđeno mjesto muderisa njegove Hadži Gazi-beg Čengić medrese, što je prihvatio. Dekret o imenovanju na dužnost muderisa br. 6175/1902 dobio je 5. septembra 1902. godine.⁵⁵ Njegovim dolaskom u Medresi se osjetio mladalački zanos koji se prenio na njegove učenike i širu zajednicu. U Medresu je uveo nastavni plan i program shodno *Općenitim direktivama*, podijelivši učenike u razrede (sunufe) s istom nastavnom osnovom. Kada se vijest o njegovom dolasku i uspješnom radu u Medresi proširila, broj učenika u ovoj ustanovi se povećao tako da je, naprimjer, 1907. ili 1908. godine bilo upisano preko 60 đaka s kojima je, bez pomoćnika, kao muderis radio samo Mustafa-ef. Kapetanović. Odgojivši veliki broj imama i mualima u Hadži Gazi-begovoj medresi, on je u najvećoj mjeri zaslužan za očuvanje i razvoj islamskih vjerskih i obrazovnih institucija u široj okolini Višegrada u prvoj polovini XX stoljeća.⁵⁶ Poput ranijih muderisa, Mustafa-ef. obavljao je također dužnost imama i hatiba u Gazanfer-begovoj džamiji, a u kasnijem periodu bio je imam Sinan-begove džamije u Višegradu.⁵⁷ Bio je dobar vaiz i rado viđen predavač na vjerskim skupovima. Na otvaranju novo-sagrađene džamije u džematu Drinsko 1904, upravo je Mustafa-ef. održao zapaženo predavanje.⁵⁸

Uz obaveze u medresi i džematu, Mustafa-ef. Kapetanović bio je društveno angažiran intelektualac. S ciljem poboljšavanja uslova rada islamskih vjerskih i prosvjetnih ustanova na području Višegrada, u najtežem periodu za vrijeme Prvog svjetskog rata, od 1912. do 1918. godine bio je predsjednik Kotarskog vakufskog povjerenstva u ovom gradu.⁵⁹ Njegovom zaslugom Medresa je radila i u teškim ratnim uslovima. Neposredno poslije Velikog rata, na vakufskim izborima 1920. godine izabran je u kuriju Ulema-medžlisa⁶⁰, a na izborima 1927. godine izabran je za člana Vakufskog sabora.⁶¹

U okviru Vakufskog povjerenstva u Višegradu, iza Prvog svjetskog rata Mustafa-ef. dobija sve više obaveza u džematu, čime njegov angažman u Medresi opterećenijom teškom materijalnom situacijom slabi. Godine 1928. položio je ispit za imama-matičara, a dekretom br. 199/1928. reisul-ulema

54 „Personalni dosje Kapetanović Mustafa”, 140K17, AGHB.

55 Ibid.

56 „Merhum Mustafa ef. Kapetanović”, *Glasnik IVZ*, god. VIII, br. 2, Sarajevo, 1940, str. 82.

57 „Personalni dosje Kapetanović Mustafa”, 140K17, AGHB.

58 Hafizović, „Višegrad, dne 23. jula 1904.”, *Bošnjak*, br. 30, Sarajevo, 1904, str. 3.

59 Ahmed Mehmedović, *Leksikon...*, str. 288.

60 „Rezultati vakufskih izbora”, *Pravda*, god. II, br. 24, Sarajevo, 1920, str. 1.

61 „Novi Vakufsko-mearifski sabor”, *Pravda*, god. IX, br. 108, Sarajevo, 1927, str. 3.

Džemaludin Čaušević postavio ga je za imama, hatiba, mualima i matičara u Višegradu.⁶² Ovaj dekret jasno pokazuje da su obaveze koje je Mustafa-ef. imao u Višegradskoj medresi te 1928. godine bile minimalne, uslijed čega i nisu spominjane. Nekoliko godina kasnije, u februaru 1936. zbog starosti je postavljen za pomoćnika džematskog imama u Višegradu, za šta mu je određen sedmi stepen plaće. Budući da mu je na taj način smanjena plaća, intervencijom naiba Fehima Spahe u maju iste godine određen mu je: „...kao dugogodišnjem muderisu, u znak priznanja za Vaš uspješan nastavni rad...”, deseti najviši stepen plaće.⁶³

Uvidjevši da Bošnjaci muslimani svoje interese u nenaklonjenom državnom sistemu, kakva je bila Kraljevina SHS, mogu na najbolji način zaštititi snažnim političkim djelovanjem, Mustafa-ef. Kapetanović se aktivno uključio u političke procese u Bosni i Hercegovini pridruživanjem Jugoslovenskoj muslimanskoj organizaciji (JMO). Tokom 1920-ih bio je predsjednik mjesnog i kotarskog odbora JMO za Višegrad⁶⁴, učestvovao je u radu najviših organa ove stranke⁶⁵, a na parlamentarnim izborima 1927. godine nalazio se na kandidatskoj listi JMO kao zamjenik dr. Šefika Behmena za kotare Visoko i Višegrad.⁶⁶

Muderis Kapetanović bio je oženjen Abida-hanumom iz ugledne višegradske porodice Osmanagić. Imali su osmero djece: Fatimu, Habibu, Ajišu, Zejnebu, Abdulaha, Muhibu, Rasemu i Ahmeda. Živjeli su u porodičnoj kući u Višegradu.⁶⁷

Mustafa-ef. Kapetanović umro je 24. januara 1940. godine. Povodom njegove smrti *Glasnik IVZ* objavio je kratku bilješku u kojoj, između ostalog, stoji: „Rahmetli Mustafa ef. Kapetanović kao dugogodišnji muderis višegradske medrese uzgojio je mnoge generacije vjerskih službenika koji su sada rasijani po višegradskim i susjednim srezovima i s uspjehom vrše svoje službe. Pored toga, on je radio po tome kraju kao spreman vaiz i živom riječi upućivao islamsku ehaliju bez obzira na spol i starost... U tom radu bio je do krajnosti požrtvovan i ustalac, pa je time ovjekovječio svoju uspomenu kod

62 „Personalni dosje Kapetanović Mustafa”, 140K17 AGHB.

63 Ibid.

64 „Iz naše organizacije - reorganizacija JMO u Višegradu”, *Pravda*, god. IX, br. 24, Sarajevo, 1927, str. 3.

65 „Konferencija pristaša dr. Spahe”, *Jugoslovenski svijet*, god. IV, br. 158, Sarajevo, 1935, str. 1.

66 „Kandidatska lista”, *Pravda*, god IX, br. 43, Sarajevo, 1927, str. 2.

67 „Personalni dosje Kapetanović Mustafa”, 140K17, AGHB.

tamošnjih muslimana koji ga sada u toliko više oplakuju kao svoga duhovnog vođu i pastira žaleći za njegovim očinskim brigama i savjetima.”⁶⁸

Učenici Hadži Gazi-beg Čengić medrese

Prema izvještajima o upisanim učenicima i održanim godišnjim ispitima u Hadži Gazi-beg Čengić medresi, od školske 1896/97. do 1924/25. ovu obrazovnu ustanovu pohađala su 223 učenika. Najviše učenika, očekivano, dolazilo je iz samog Višegrada i okolnih naselja, mada je bilo nekoliko učenika iz Rudog i Rogatice. Interesantno je da je mula Omer Čuprija iz Orahovaca kod Višegrada dolazio na predavanja u Medresu iako je imao pedeset i pet godina.⁶⁹ Kasnije je u medresu upisao i svog sina Mustafu. Medresa u Višegradu bila je stjecište nauke i rasadnik znanja. Njeni svršenci su bili nosioci vjerskog i općeg društvenog života Bošnjaka u Višegradu i okolini do sredine XX stoljeća. Gotovo da nema imama, sibjan-mualima, mujezina, pa ni mutevelije u Višegradu i njegovoj okolini u ovom periodu koji nije barem jednu godinu pohađao nastavu u Hadži Gazi-beg medresi. Budući da bi nam oduzelo prilično prostora da navedemo imena svih đaka ove medrese, u ovom radu spomenut ćemo samo neke od njih.

Mula Mustafa Kustura rođen je u Dobrunu. Školovao se do 1897. godine. Po okončanju školovanja u Višegradskoj medresi postavljen je na mjesto imama, hatiba i mualima Careve džamije u rodnom Dobrunu kod Višegrada.⁷⁰

Mehmed Čančar rođen je 1882. u Orahovcima kod Višegrada. Medresu je upisao 1898. Školovao se do 1900. Nakon završene medrese radio je kao imam i mualim na području Višegrada.⁷¹ Tokom Drugog svjetskog rata brinuo se o muhadžirima u izbjegličkom kampu na Alipašinom Mostu.⁷²

Mula Mustafa, sin Halilov, Demir rođen je 1887. u Orahovcima kod Višegrada. Medresu je upisao 1900. Školovao se do 1912. godine. Po okončanju školovanja radio je kao imam i sibjan-mualim u Mušićima kod Višegrada.⁷³

Mula Mustafa, sin mula Omerov, Čuprija rođen je 1884. u Orahovcima kod Višegrada. Medresu je upisao 1902. Školovao se dosta dugo, do 1912.

68 „Merhum Mustafa ef. Kapetanović”, *Glasnik IVZ*, god. VIII, br. 2, Sarajevo, 1940, str. 82.

69 ZM-1-137/1897, AGHB.

70 Vidi: ZVK-41-290/1889. i Vakufsko-mearifski saborski odbor (VMSO)-52-932/1911, AGHB.

71 Vidi: „Darovi za gradnju spomen-crkve Franje Ferdinanda i Sofijina doma”, *Sarajevski list*, br. 5, Sarajevo, 1918, str. 2.

72 Zbirka imami (ZI)-1-145/1945, AGHB.

73 Ulema-medžlis (UM)-9-1781/1919, AGHB.

Iza medrese radio je kao imam na području Višegrada do 1917,⁷⁴ a od 1918. postavljen je za upravitelja mektebi-ibtidaije u ovom gradu⁷⁵, a potom za drugog mualima u mektebi-ibtidaiji.

Mula Derviš, sin hadži hafiza Amir-ef., Ploskić rođen je 1886. u Višegradu. Njegov otac bio je imam i kasnije glavni imam u Višegradu. Medresu je upisao 1902. Školovao se do 1909. godine. Po završetku školovanja imenovan je za imama Gazanfer-begove džamije u Višegradu.⁷⁶

Rasim Tabaković rođen je u Drinskom kod Višegrada. Medresu je upisao 1919. Školovao se do 1925. Nakon medrese radio je kao imam Careve džamije u Višegradu.⁷⁷ Bio je sekretar Odbora IVZ Višegrad te vjersko-prosvjetni referent OIZ Višegrad.⁷⁸ Idžazetnama koju je muderis Mustafa-ef. Hilmi Kapetanović dodijelio Rasimu Tabakoviću nalazi se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci.⁷⁹

Neki od učenika Višegradske medrese nastavljali su obrazovanje u prestižnim sarajevskim školama poput Šerijatske sudačke škole, da bi se poslije vraćali u svoj rodni grad gdje su vjerno služili dini islamu i bošnjačkom muslimanskom narodu. Takav je Hasan-ef. Hadžihalilović. Rođen je 1872. u Dobrunu kod Višegrada. Medresu je upisao 1889. Školovao se do 1901. Nakon medrese upisao je Šerijatsku sudačku školu koju je završio 1907. godine.⁸⁰ Radio je kao šerijatski sudija u Višegradu.⁸¹ Početkom 1930-ih bio je član Kotarskog vakufsko-mearifskog povjerenstva u Višegradu.⁸²

Zaključak

Medresu u Višegradu osnovao je jedan od potomaka Durmiš-paše Čengića koji se krajem XVIII stoljeća doselio u ovaj grad. O samom utemeljitelju ove medrese zna se tek da je u nekom periodu svog života obavio hadž te da je za života bio poznatiji pod nadimkom Gazi-beg nego po ličnom imenu. Za potrebe održavanja Medrese i plaća muderisa i mutevelije utemeljitelj je ukufio tri kuće, jednu magazu, jednu bašču, jednu njivu i gotov novac koji se davao u zajam uz dobit. Shodno proračunima iz 1890. i 1913. godine vidljivo je da

74 UM-3-1342/1917, AGHB.

75 UM-1-1/1918, AGHB.

76 UM-2808/1916, AGHB.

77 Fikret Karčić, „Gazi-beg Čengić Medresa...“, str. 86.

78 Vrhovno islamsko starješinstvo (VIS)-3-868/196, AGHB.

79 A-4948/TO, AGHB.

80 *Spomenica Šerijatske sudačke škole u Sarajevu: izdana prilikom pedesetgodšnjice ovoga zavoda (1887–1937)*, Islamska dionička štamparija, Sarajevo, 1937, str. 78-91.

81 VD-32-6516/1932, AGHB.

82 VD-22-10219/1936, AGHB.

su prihodi ovog vakufa bili dostatni za finansiranje neometanog rada Medrese do početka Prvog svjetskog rata. Teška ekonomska situacija u kojoj se našla cjelokupna Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme Kraljevine SHS nije zaobišla ni Višegrad. Tokom 1920-ih godina Vakufsko povjerenstvo u ovom gradu nastojalo je da prodajom pojedinih nekretnina iz Gazi-begova vakufa s ciljem izgradnje drugih, profitabilnijih, sačuva finansijsku stabilnost Medrese. Međutim, taj pokušaj nije uspio, tako da je Višegradska medresa, uslijed nedostatka sredstava, svoja vrata zatvorila početkom 1930-ih godina.

Nastavni plan i program u Hadži Gazi-beg Čengić medresi odvijao se prema sistemu halki i idžazetnama do 1895. godine kada je reisul-ulema Mehmed Teufik Azabagić izdao *Općenite direktive* kojima je reformirao nastavu u bosanskohercegovačkim medresama s tradicionalnog sistema halki na modernu razrednu nastavu. Proces reformiranja Višegradske medrese dobio je na zamahu tek 1902. godine dolaskom mladog muderisa Mustafa-ef. Kapetanovića koji je uveo razrednu nastavu i prilagodio većinu udžbenika/predmeta prema *Općenitim direktivama*. Uvidom u popis predmeta koje su muderisi predavali vidljivo je da se u Višegradske medresi početkom XX stoljeća nastava odvijala prema, za to doba, standardnim medresanskim udžbenicima.

U radu smo predstavili trojicu do sada poznatih muderisa Višegradske medrese: Ali-ef. Bešlića, hafiza Osman-ef. Čamilovića i Mustafa-ef. Kapetanovića. Svaki od njih ostavio je dubok trag u vjerskom, islamskom, prosvjetnom i društvenom životu Bošnjaka ovog grada i šire. To se posebno odnosi na posljednjeg muderisa Hadži Gazi-beg Čengić medrese, Mustafa-ef. Kapetanovića, kojeg se potomci njegovih učenika kojima je tokom svog dugog i neumornog rada u Medresi predavao i danas s poštovanjem sjećaju.

U periodu od 1896. godine, kada je uprava Višegradske medrese bila dužna slati izvještaje višim organima u Sarajevu, do 1925. godine iz koje potječe zadnji sačuvani izvještaj koji se čuva u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, medresu u Višegradu upisala su 223 učenika. Ima li se u vidu da je ova medresa bila aktivna barem pet desetljeća ranije, jasno je da je broj njenih učenika mnogo veći. S obzirom na to da je cilj školovanja u ovoj medresi bio osposobljavanje svršenika da budu imami i mualimi u džamijama i mektebima na lokalnom nivou, jasno je da gotovo nema imama i mualima na području Višegrada i okoline od polovine XIX do polovine XX stoljeća a da nije pohađao Hadži Gazi-beg Čengić medresu, uslijed čega je njen značaj za islamsko, vjersko prosvjećivanje Bošnjaka muslimana ovog kraja neprocjenjiv.

IZVORI I LITERATURA

Izvori

- Komisija za nacionalizaciju Izvršnog vijeća (KNIV)-7-228, Arhiv Bosne i Hercegovine (ABiH).
Ulema-medžlis (UM)-9-1781/1919, AGHB.
UM-3-1342/1917, AGHB.
UM-1-1/1918, AGHB.
Vakufska direkcija (VD)-32-6516/1932, Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke (AGHB).
VD-32-6516/1932, AGHB.
VD-22-10219/1936, AGHB.
VD-14-2627/1933, AGHB.
VD-68-20474/1931, AGHB.
Vakufsko-mearifski saborski odbor (VMSO)-52-932/1911, AGHB.
Vrhovni islamsko starješinstvo (VIS)-3-868/1968, AGHB.
Zbirka imami (ZI)-1-145/1945, AGHB.
Zbirka medrese (ZM)-1-137/1897, AGHB.
ZM-1-108/1900, AGHB.
ZM-1-154/1900, AGHB.
ZM-1-66/1903, AGHB.
ZM-1-348/1907, AGHB.
ZM-1-133/1917, AGHB.
ZM-1-70-1923, AGHB.
Zemaljska vakufska komisija (ZVK)-4-555/1884, AGHB.
ZVK-6-678/1885, AGHB.
ZVK-14-411/887, AGHB.
ZVK-29-435/1888, AGHB.
ZVK-41-290/1889, AGHB.
ZVK-57-3309/1889, AGHB.
Zemaljsko vakufsko povjerenstvo (ZVP)-4-913/1890, AGHB.
Zemaljsko vakufsko ravnateljstvo (ZVR)-266-2377/1906, AGHB.
ZVR-266-2377/1906, AGHB.
ZVR-298-3855/1907, AGHB.

Literatura

- Bejtić, Alija, „Povijest i umjetnost Foče na Drini”, *Naše starine*, III, Sarajevo, 1956, str. 23-74.

- Bešlić, Zufer, „Nekoliko istorijskih podataka o bivšoj Džaferbegovoj medresi u Goraždu (Povodom 65-godišnjice osnivanja)”, *Glasnik VIS-a*, god. V, br. 11-12, Sarajevo, 1954, str. 282-287.
- Bosna ve Hersek vilayeti salnamesi*, god. IX, Sarajevo, 1874/1291.
- Ćurić, Hajrudin, *Muslimansko školstvo u Bosni i Hercegovini do 1918. godine*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1983.
- „Darovi za gradnju spomen-crkve Franje Ferdinanda i Sofijina doma”, *Sarajevski list*, br. 5, Sarajevo, 1918, str. 2.
- Hafizović, „Višegrad, dne 23. jula 1904.”, *Bošnjak*, br. 30, Sarajevo, 1904, str. 3.
- Hāgī Halīfa, *Kašf az-zunūn ‘an asmā’ al-kutub wa al-funūn*, tom 1, Dār ihyā’ at-turāt al-‘arabī, Bejrut.
- Handžić, Mehmed, „Povodom četiristagodišnjice Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu”, *Narodna uzdanica*, kalendar za godinu 1937. (1355-1356. po Hidžri), god. V, Sarajevo, 1936, str. 29-48.
- „Iz naše organizacije - reorganizacija JMO u Višegradu”, *Pravda*, god. IX, br. 24, Sarajevo, 1927, str. 3.
- „Kandidatska lista”, *Pravda*, god IX, br. 43, Sarajevo, 1927, str. 2.
- Karčić, Fikret, „Gazi-beg Čengić Medresa u Višegradu (istraživačka bilješka)”, *Novi Muallim*, god. XV, br. 59, str. 85-87.
- Kasumović, Ismet, *Školstvo i obrazovanje u Bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave*, Islamski kulturni centar, Mostar, 1999.
- „Konferencija pristaša dr. Spahe”, *Jugoslovenski svijet*, god. IV, br. 158, Sarajevo, 1935, str. 1.
- „Kotarske vakufske komisije”, *Bošnjak*, god. XVIII, 1900.
- Kreševljaković, Hamdija, *Čengići. Prilog proučavanju feudalizma u Bosni i Hercegovini*, Grafički zavod, Sarajevo, 1959.
- „Medrese”, u: *Izveštaj o upravi Bosne i Hercegovine 1906*, C. i Kr. Zajedničko ministarstvo financija, Zagreb, 1906, str. 201-202.
- Mehmedović, Ahmed, *Leksikon bošnjačke uleme*, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, 2018.
- „Merhum Mustafa ef. Kapetanović”, *Glasnik IVZ*, god. VIII, br. 2, Sarajevo, 1940.
- „Novi Vakufsko-mearifski sabor”, *Pravda*, god. IX, br. 108, Sarajevo, 1927, str. 3.
- Proračun Zemaljskog vakufskog povjerenstva za 1890. godinu. Prvi Izveštaj o radu Ulema-medžlisa u Sarajevu*, Sarajevo, 1932.
- Proračun vakufa Bosne i Hercegovine za godinu 1913*, Sarajevo, 1913.
- Resulbegović-Defterdarević Aziz, *Grad Višegrad i okolica – Istorijska monografija – Savremene prilike*, izdanje pisca, Sarajevo, 1934, reprint Čagoja, Beograd, 1999.

„Rezultati vakufskih izbora”, *Pravda*, god. II, br. 24, Sarajevo, 1920, str. 1.
Suljić, Hifzija, „Objekti islamske kulture u Kladnju”, *Glasnik Rijaseta IZ* (u nastavku RIZ), br. 3-4, Sarajevo, 1999, str. 318.

Spomenica Šeriatske sudačke škole u Sarajevu: izdana prilikom pedeset-godišnjice ovoga zavoda (1887–1937), Islamska dionička štamparija, Sarajevo, 1937.

Hadži Gazi-beg Čengić's Madrasa in Višegrad

Summary

In the introductory part of this text, the author provides an overview of the published literature on the Višegrad Madrasa and the work methodology based on the textual analysis of unpublished archival materials. The author then deals with the Višegrad Madrasa, its founder and *waqfs* from whose funds its functioning was financed. Based on the preserved documents about Hadži Gazi-beg Čengić's Madrasa from the Archives of Gazi Husrev-beg's Library, the author presents the biographies of three famous *mudarrises* of this madrasa, analyses its curriculum and brings aggregate data on the madrasa students in the period from 1897 to 1925, with the presentation of certain information from the biography of some of its students. Hadži Gazi-beg Čengić's Madrasa is an educational institution whose importance for the Islamic religious enlightenment of the Bosniak Muslims in the area of Višegrad and its surroundings, bearing in mind that only one brief research record has been published about it thus far, has not been sufficiently highlighted. The abundance of new and so far unpublished information about this madrasa, which the author mentions in the paper, will help to see its significance for the preservation of Islam in the Višegrad area and beyond in a new light.

Keywords: Hadži Gazi-beg Čengić, Višegrad Madrasa, Ali-effendi Bešlić, Osman-effendi Čamilović, Mustafa-effendi Hilmi Kapetanović.

Na fotografiji autora Lajoša Čabe (1880-1936) iz 1905. godine strelicom je označena Hadži Gazi-beg Čengić medresa u Višegradu

